

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-81>

УДК 330.131.7:368.02

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

RISK MANAGEMENT OF THE ACTIVITIES OF INSURANCE COMPANIES IN THE CONTEXT OF FINANCIAL SECURITY

Глухова Валентина Іванівнакандидат економічних наук, доцент,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3120-9651>**Крот Людмила Миколаївна**кандидат економічних наук, доцент,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9999-0144>**Glukhova Valentyna, Krot Liudmyla**

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Стаття присвячена дослідженню теоретико-методичних підходів до управління ризиками діяльності страхових компаній в контексті фінансової безпеки. Здійснено класифікацію ризиків, пов'язаних із провадженням страхової діяльності, за видами, що дозволило виокремити напрями управління ризиками страхової компанії. Узагальнено теоретичні засади щодо сутності фінансового ризику страхової компанії, управління фінансовими ризиками та етапів ризик-менеджменту страхової компанії. Запропоновано класифікацію фінансових ризиків страхової компанії яка, в контексті фінансової безпеки, полегшує пошук можливих шляхів їх мінімізації. Охарактеризовано наслідки неефективного управління фінансовими ризиками та систематизовано рекомендації щодо їх мінімізації для забезпечення належного рівня фінансової безпеки страхової компанії. Зроблено висновки щодо важливості системи управління ризиками, як одного з невід'ємних елементів фінансової безпеки страхових компаній.

Ключові слова: ризик-менеджмент, страхова діяльність, управління, загроза, ризик, фінансова безпека.

In conditions of significant macroeconomic instability, the riskiness of the operation of insurance companies on the financial services market increases. The effectiveness of insurance activity under these conditions largely depends on the perfection of the insurance risk management process. The article is devoted to the study of theoretical and methodological approaches to risk management of insurance companies in the context of financial security. Risks related to insurance activities were classified by type, which made it possible to distinguish the areas of risk management of the insurance company. The theoretical principles regarding the nature of financial risk of an insurance company, financial risk management and stages of risk management of an insurance company are summarized. The classification of financial risks of an insurance company is proposed, which, in the context of financial security, facilitates the search for possible ways to minimize them. The mechanism for minimizing the financial risks of an insurance company is presented, which is based on the use of a set of methods and techniques for reducing possible financial losses in order to ensure its financial stability, profitability and financial security as a whole. We note that in order to achieve the maximum effect in risk management, it is necessary to provide a comprehensive approach, that is, to consider different groups of risks arising in the activity of the insurance company, not separately, but in aggregate, taking into account their mutual influence and the dynamics of changes. The consequences of ineffective financial risk management are characterized and recommendations for their minimization are systematized to ensure the appropriate level of financial security of the insurance company. The importance of the risk management system as one of the integral elements of the financial security of insurance companies is emphasized. It is noted that in the process of risk management it is necessary to organize preventive measures to reduce possible threats; make decisions and provide activities to respond to emerging threats; find ways to eliminate or minimize financial risks for the effective functioning of the insurance organization and ensure the proper state of its financial security.

Keywords: risk management, insurance activity, management, threat, risk, financial security.

Постановка проблеми. Останні кілька років Україна перебуває в особливо нестійкому економічному середовищі, і будь-який суб'єкт економічної діяльності стикається із невизначеністю та ризиками, значущість яких зростає в умовах військового стану, що підвищує роль страхового захисту інтересів суб'єктів господарювання, який органічно поєднує ознаки забезпечення безпеки та страхування ризиків.

Зазнає впливу ризиків і діяльність страхової компанії – унікального інституту, що функціонує у ризиковому середовищі та погоджується додатково акумулювати ризики інших суб'єктів господарювання. В умовах значної макроекономічної нестабільності посилюється ризиковість функціонування страхових компаній на ринку фінансових послуг, що відображається на показниках фінансового стану страховиків. Ефективність страхової діяльності в контексті фінансово-економічної безпеки значною мірою залежить від досконалості процесу управління страховими ризиками, тому актуальними є питання, що стосуються дослідження теоретичних, методичних та практичних аспектів управління ризиками в контексті фінансової безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика управління ризиками, безпеки страхових компаній є актуальною, і знайшла своє відображення у роботах таких науковців як: Д. А. Ваніна [1], І. Ю. Герасимова [2], М. М. Єрмошенко [3], Ю. М. Клапків [4], Р. В. Пікус [5], С. С. Осадець [6], Н. В. Черкаський [7], Т. В. Яворська [8] та інші.

Разом із тим, не зважаючи на значну кількість праць з ризик-менеджменту, питання управління ризиками страховика в контексті забезпечення його фінансової безпеки залишається недостатньо дослідженим. Саме тому виникає об'єктивна необхідність у подальшому вивченні та обґрунтуванні окремих питань, які стосуються даної теми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження науково-методичних підходів та практичних аспектів щодо оцінки та ефективного управління ризиками діяльності страхової компанії в контексті фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування страхових компаній як окремих суб'єктів господарювання в умовах нестійкого економічного середовища підвищує їх чутливість та вразливість до значної кількості різноманітних ризиків, і важливого

значення набувають питання забезпечення фінансово-економічної безпеки.

В страховій теорії ключовими термінами виступають ризик та небезпека. Перший є узагальнюючим поняттям, а небезпека, під якою розуміють причини або джерела втрат, є елементом ризику, що впливає на його розмір та ймовірність. Взаємопов'язаними з небезпекою є поняття невизначеність та загроза, зв'язок загрози з ризиком потребує визначення не тільки виду загрози, а й ступеня ризику її виникнення.

В контексті управління компанією, помітною є взаємозамінність на практиці термінів «ризик» та «непевність». Ризик визначається як кумуляція ймовірностей непевних подій, які можуть позитивно або негативно впливати на діяльність [4, с. 10].

Зміст ризику і ступінь його імовірності визначають межі страхового захисту. З точки зору можливості страхування ризику розрізняють страхові і нестрахові ризики. Основним завданням ризик-менеджменту страхової компанії є правильна їх ідентифікація з метою формування оптимального страхового портфелю, що мінімізує страхові ризики, виходячи з наступних критеріїв віднесення ризику до страхового:

- ризик повинен бути можливим (ймовірним);
- ризик повинен носити випадковий характер;
- настання страхового випадку не повинно бути пов'язано з волевиявленням страховальника чи зацікавленості особи;
- факт настання ризику невідомий у часі та просторі;
- страхова подія не може мати розмірів катастрофи;
- можливі наслідки ризику в разі настання страхового випадку можна об'єктивно оцінити [6; 9].

Виходячи з того факту, що об'єктом ризик-менеджменту страхової компанії є ризики, що пов'язані із здійсненням страхової діяльності, розглянемо їх класифікацію за окремими ознаками. Узагальнивши підходи до класифікації страхових ризиків, зазначимо, що з точки зору ризик-менеджменту найбільш важливою є класифікація ризиків за видами діяльності страховика:

- ризики, що передані страхувальником і прийняті страховиком при укладанні договору страхування;
- ризикові діяльності страхової компанії (власні ризики).

Це зумовлює існування двох напрямів управління ризиками страхової компанії: 1) управління страховими ризиками, які приймає страхова компанія на страхування з метою зменшення страхових виплат у майбутньому; 2) управління ризиками господарської діяльності страхової компанії з метою мінімізації можливих втрат від непередбачених рішень.

При цьому, якщо в першому випадку страхова компанія виконує функцію андеррайтера при укладанні договорів страхування, то в другому випадку на неї покладено функцію актуарія або спеціаліста з ризик-менеджменту. Різні функції зумовлюють різні завдання ризик-менеджменту. Так, зокрема, якщо мова йде про прийняття ризиків за договорами страхування, основне завдання ризик-менеджменту полягає у правильній ідентифікації небезпечних ризиків і відхиленні тих ризиків, які можуть негативно вплинути на роботу компанії в майбутньому. І навпаки, в іншому випадку основне завдання ризик-менеджменту полягає у постійному моніторингу за рівнем доходів та витрат страховика і своєчасному перерахунку страхових тарифів [7, с. 19].

До механізмів, що забезпечують фінансово-економічну безпеку страхової компанії, слід віднести наявність у страховика ефективної системи управління ризиками, що вимагається Директивою ЄС Solvency II [10]. З метою уніфікації практичної реалізації ризик-менеджменту страховими компаніями в Україні Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, було видано Розпорядження «Про затвердження вимог до організації і функціону-

вання системи управління ризиками у страховика» від 04.02.2014 р. № 295 [11].

Процес управління ризиками діяльності страховика передбачає виявлення основних ризиків, здійснення їх оцінки, розроблення та реалізацію заходів щодо їх оптимізації, та складається з 5 основних етапів (табл. 1).

Оскільки існує безпосередній зв'язок між здатністю страхової компанії адекватно реагувати на ризики, які притаманні страховій діяльності і фінансовим станом страхової компанії, велике значення має мінімізація фінансових ризиків. Цей вид ризиків є найбільш загрозливим за наслідками для забезпечення ефективного економічного розвитку страхової компанії, що обумовлено можливістю втрати власного капіталу, потенціалу розвитку, банкрутства. Тому в контексті забезпечення фінансової безпеки нами приділена увага питанням, пов'язаним з управлінням саме фінансовими ризиками.

На нашу думку, найбільш повно сутність дефініції «фінансовий ризик» надає Ваніна Д. А. [1]. Під фінансовим ризиком страхової компанії вона розуміє ризик, який виникає під час фінансових відносин між страховиками і учасниками страхового ринку, а також іншими суб'єктами господарювання щодо акумулювання страхових внесків і виплати страхового відшкодування в разі настання страхової події, розміщення коштів страхових резервів, здійснення інших фінансових операцій, який характеризується неможливістю достовірного прогнозу майбутніх доходів, а також ймовірністю втрат капіталу, фінансової стійкості та платоспроможності в силу невизначеності умов його реалізації. Погоджуємося

Таблиця 1

Етапи управління ризиками страховика

Етапи ризик-менеджменту	Сутність процесу
Етап 1. Ідентифікація ризиків	Формування переліку несприятливих подій, які тягнуть за собою негативні зміни навколишнього середовища та визначення ризиків, яким піддається організація
Етап 2. Оцінка ймовірності ризику	Оцінка ймовірності настання ризикових подій і наслідків їх реалізації
Етап 3. Визначення вартості ризику	Оцінка фактичних збитків страховика, витрат на зниження величини цих збитків або витрати з відшкодування таких збитків та їх наслідків
Етап 4. Окреслення методів мінімізації	Визначення й упровадження в програму управління оптимального набору методів впливу на ризики
Етап 5. Моніторинг і контроль над результатами	Оцінка поточних змін ризиків, ефективності проведення заходів впливу на ризики Корекція стратегії, спостереження за станом навколишнього середовища, чинниками та джерелами впливу на нього

з цим визначенням, оскільки воно найбільш докладно характеризує фінансову діяльність страхової компанії.

В найбільш загальному вигляді можна розглядати фінансовий ризик страхової компанії як ймовірність непередбачуваних фінансових втрат (втрати доходу, капіталу) у ситуації невизначеності умов фінансової діяльності страхової компанії [12].

До ризиків, пов'язаних із фінансовою діяльністю, належать:

- ризик неплатоспроможності – полягає в тому, що страхова компанія може втратити у довгостроковому періоді здатність до регулювання своїх зобов'язань;

- ризик фінансової ліквідності – виступає в ситуаціях, коли швидка реалізація активів для покриття зобов'язань є неможливою або вимагає понесення додаткових витрат,

- ризик заборгованості – виникає з несприятливої структури капіталу страховика;

- ризик резервів, пов'язаний з адекватністю величини резервів для забезпечення фінансової безпеки [4, с. 26].

Фінансові ризики, що впливають на фінансову безпеку страхової компанії та їх наслідки наведені в таблиці 2.

Аналіз, оцінку фінансових ризиків страхові компанії здійснюють, використовуючи загальні (імовірнісне моделювання, статистичний аналіз, математичне моделювання конфліктних ситуацій,) та специфічні (андерайтинг, заходи раннього реагування, стрес-тестування та внутрішній аудит) методи [8, с. 122].

Важливу роль в управлінні фінансовими ризиками відіграє механізм мінімізації ризиків, який заснований на використанні сукупності методів і прийомів зменшення можливих фінансових втрат. Основні методи мінімізації (нейтралізації) фінансових ризиків представлені в таблиці 3.

Зазначимо, що для досягнення максимального ефекту в управлінні ризиками необхідно забезпечити комплексний підхід, тобто розглядати різні групи ризиків, що виникають у діяльності страхової компанії, не окремо, а в сукупності, враховуючи їх взаємний вплив і динаміку змін.

На заключному етапі управління страховими ризиками здійснюється оцінка ефективності проведених заходів впливу на ризики, а саме розраховується ряд показників, що характеризують частоту настання страхових випадків та частку виплачених страхових відшкодувань у загальному обсязі страхової суми. За необхідності тарифна політика страховика зазнає відповідних коректив, уточнюються значення знижувальних і підвищувальних коефіцієнтів страхових тарифів.

Висновки. Діяльність страхових організацій пов'язана з великою кількістю ризиків, адже вони приймають чужі ризики на себе у страхуванні та ризикують власними коштами. Головним елементом формування системи фінансової безпеки є передбачення та випередження можливих загроз (ризиків), що призводять до кризового стану страхових компаній; мінімізація фінансових ризиків на

Таблиця 2

Фінансові ризики, що впливають на фінансову безпеку страхової компанії та їх наслідки

Ризик	Наслідки
Ризик неадекватності тарифів	Завищення страхового тарифу: втрати конкурентних позицій на страховому ринку, зменшення валової страхової премії. Заниження страхового тарифу: збільшення рівня страхових виплат, втрата платоспроможності
Ризик втрати ліквідності	Значні втрати при перетворюванні активів в реальні кошти, неочікуваний дефіцит платіжних засобів
Ризик неплатоспроможності	Несвоєчасно виконанні фінансові зобов'язання, банкрутство
Ризик управління страховим портфелем	Зменшення розмірів страхових резервів, зменшення прибутковості (підвищення збитковості) страхової діяльності
Ризик перестраховання	Зниження рівня гарантованості виконання власних зобов'язань
Ризик недостатності резервів	Необхідність залучення власних вільних коштів, несвоєчасно виконанні фінансові зобов'язання, банкрутство
Інвестиційний ризик	Недостатність коштів для виконання зобов'язань за страховими виплатами

Джерело: складено авторами за [4; 2]

Таблиця 3

Методи мінімізації (нейтралізації) фінансових ризиків

Метод	Сутність методу
Страховий андеррайтинг	Індивідуальна оцінка ризику для визначення доцільності укладання договору й установлення адекватних умов страхування (включаючи зміну премій і модифікацію формулювань договору страхування).
Перерозподіл ризиків (перестраховування)	Нейтралізація фінансових ризиків шляхом часткової передачі ризику партнерам по окремих фінансових операціях. При цьому партнерам передається та частина фінансових ризиків, по яких вони мають більше можливостей нейтралізації їх негативних наслідків
Резервування	Формування й використання коштів спеціального резерву (фонду) спрямованого на фінансування заходів, націлених на мінімізацію ризиків страхувальників, що надходять до страховика і технічних ризиків страховика.
Диверсифікація фінансових ризиків	Розподіл ризиків для перешкодження їх концентрації. У якості основних форм диверсифікованості фінансових ризиків можуть бути використані наступні її напрямки: диверсифікація видів фінансової діяльності, диверсифікація валютного портфеля, диверсифікація депозитного портфеля, диверсифікація портфеля цінних паперів, диверсифікація програми реального інвестування.
Лімітування	Обмеження розміру ризиків на власному утриманні з урахуванням ймовірності настання страхового випадку, очікуваного розміру страхових премій, рентабельності страхових операцій, рівня аквізційних витрат, середньої збитковості за прийнятими на страхування ризиками, рівня кваліфікації андеррайтерів та актуаріїв.
Хеджування	Техніка й методи управління, спрямовані на зм'якшення (зменшення) несприятливих наслідків від коливань ціни шляхом купівлі-продажу форвардних контрактів (ф'ючерсів, опціонів).

Джерело: складено авторами за [7; 2]

основі комплексного підходу. Тому в процесі управління ризиками необхідно організувати превентивні заходи щодо зниження можливих загроз; ухвалювати рішення і забезпечувати діяльність з реагування на

виниклі загрози; знаходити шляхи усунення або мінімізації фінансових ризиків задля ефективного функціонування страхової організації та забезпечення належного стану її фінансової безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ваніна Д. А. Класифікація фінансових ризиків страхових організацій. *Науковий вісник*. 2014. № 1. С. 17–29.
2. Герасимова І. Ю. Управління фінансовими ризиками страхових компаній з метою забезпечення економічної безпеки. *Економічний простір*. 2016. № 115. С. 112–125.
3. Єрмошенко А. М. Механізм забезпечення фінансової безпеки страхових організацій: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / А. М. Єрмошенко; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ 2006. 19 с.
4. Клапків Л. М., Клапків Ю. М., Свірський В. С. Фінансові ризики в діяльності страхових компаній: теоретичні засади, сучасні реалії та прагматизм управління: монографія. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 171 с.
5. Пікус Р. В. Класифікація фінансових ризиків страхових компаній – основа ефективного ризик-менеджменту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. 2006. № 81–82. С. 108–112.
6. Страховий менеджмент: підручник / [Осадець С. С., Мурашко О. В., Фурман В. М., Баранов А. Л.] за ред. С. С. Осадця. Київ : КНЕУ, 2011. 333 с.
7. Черкаський І. Б., Ремньова Л. М., Лебединська Л. Д. Управління ризиками діяльності страхових компаній в контексті економічної безпеки. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2013. № 4 (20). С. 16–23.
8. Яворська Т. В. Концептуальні положення гарантування безпеки страхових компаній в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 4. С. 668–673.

9. Сокиринська І. Г., Журавльова Т. О., Аберніхіна І. Г. Страхувий менеджмент. : навчальний посібник. Дніпропетровськ : Пороги, 2016. 293 с.
10. Директива 2009/138/ЄС Solvency II Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 р. URL: http://ufu.org.ua/files/zakon/EU/Solvency%20II_ukr.doc (дата звернення: 19.09.2023).
11. Про затвердження Вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика від 04.02.2014 р. № 295 Офіційний вісник України. 2014. № 23. Ст. 720.
12. Дорошенко Н., Загорська Д., Суй І. Ризики страхової компанії: класифікація та методи аналізу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2018. № 94. С. 82–89.

REFERENCES:

1. Vanina D. (2014) Klasyfikaciya finansovykh ryzykiv strakhovykh orhanizatsii [Classification of financial risks in the insurance companies]. *Naukovyj visnyk Odeskoho nacionalnoho ekonomichnoho universytetu* [Scientific bulletin of the Odessa National Economic University], no. 1, pp. 17–29 [in Ukrainian].
2. Herasymova I. Iu. (2016) Upravlinnia finansovymy ryzykamy strakhovykh kompanii z metoiu zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky [Management of financial risks of insurance companies in order to ensure economic security]. *Ekonomichnyi prostir* [Economic space], no. 115, pp. 112–125. [in Ukrainian].
3. Yermoshenko, A. M. (2006) Mechanism zabezpechennia finansovoi bezpeky strakhovykh organizatsii [Mechanism for ensuring financial security of insurance organizations]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Kyiv National University of Trade & Economy [in Ukrainian].
4. Klapkiv L. M., Klapkiv Yu. M., Svirski V. S. (2020) *Finansovi ryzyky v diialnosti strakhovykh kompanii: teoretychni zasady, suchasni realii ta pragmatyzm upravlinnia* [Financial risks in the activities of insurance companies: theoretical foundations, modern realities and management pragmatism]. Ivano-Frankivsk: Vydavets Kushnir H. M. [in Ukrainian].
5. Pikus R. V. (2006). Klasyfikatsiia finansovykh ryzykiv strakhovykh kompanii – osnova efektyvnoho ryzyk-men-edgmentu [Classification of financial risks of insurance companies – the basis of effective risk management]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka/ Serii Ekonomika* [Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Series: Economy], no. 81–82, pp. 108–112. [in Ukrainian].
6. Osadets, S. S. Murashko, O. V. Furman, V. M. & Baranov, A. L. (2011) *Strakhovyy menedzhment* [Insurance Management]. Kyiv, KNEU. [in Ukrainian].
7. Cherkaskyi I. B., Remnova L. M., Lebedynska L. D. (2013) Upravlinnia ryzykamy diialnosti strakhovykh kompanii v konteksti ekonomichnoi bezpeky [Risk management of insurance companies in the context of economic security]. *Naukovyi visnyk CHDIEU* [Scientific Bulletin of ChDIEU], no. 4(20), pp. 16–23. [in Ukrainian].
8. Yavorska T. V. (2015) Kontseptualni polpzhennia garantuvannia bezpeky strakhovykh kompanii v Ukraini [Conceptual provisions for guaranteeing the safety of insurance companies in Ukraine]. *Globalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and national economic problems]. Issue 4, pp. 668–673. [in Ukrainian].
9. Sokyrynska, I. H., Zhuravlova, T. O., Abernikhina, I. H. (2016), *Strakhovyy menedzhment* [Insurance Management]. Dnipropetrovsk, Porohy. [in Ukrainian].
10. The official site of European Union (2015), "Solvency II Overview - Frequently asked questions", available at: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-3120_en.htm (Accessed 19 Sep 2023). [in Ukrainian].
11. National Commission for State Regulation of Financial Services Markets. (2014). Pro zatverdzhennya Vymoh do orhanizatsiyi i funkcionuvannya systemy upravlinnya ryzykamy u strakhovyka [On approval of requirements to the organization and functioning of the risk management of the insurer] (Order No. 295, February 4). *Oficijnyj visnyk Ukrayiny* [Official Bulletin of Ukraine], p. 23 [in Ukrainian].
12. Doroshenko N., Zahorska, D., Sui, I. (2018) Ryzyky strakhovoї kompanii: klasyfikatsiia ta metody analizu [Insurance company risks: classification and methods of analysis]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii Ekonomichna* [Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. "Economic" series], no. 94, pp. 82–89. [in Ukrainian].